

สถานภาพและลักษณะการประพันธ์ของบทสวดโองการ
ในวรรณกรรมพิธีกรรมภาคใต้
Status and composition of Chant of verses
in southern ritual literature

ชาญณรงค์ คงฉิม
Channarong Kongchim
คณะศึกษาศาสตร์
Faculty of Education
มหาวิทยาลัยทักษิณ
Thaksin University
Email: Channarong_jf@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทสวดโองการที่ใช้สวดประกอบพิธีกรรมในพื้นที่ภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานภาพของบทสวดโองการที่นำมาศึกษา และ 2) ศึกษาลักษณะการประพันธ์ในบทสวดโองการภาคใต้ จากการเก็บข้อมูลจากเอกสารตัวเขียนที่รวบรวมไว้พิพิธภัณฑ์ หอสมุด และวัดต่าง ๆ ตลอดจนทั้งที่ได้รับความอนุเคราะห์จากกลุ่มหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน ศิลปินพื้นบ้าน และครูภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 30 โองการ

ผลการวิจัยพบว่า บทสวดโองการได้แสดงให้เห็นสถานภาพของเอกสารแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) เอกสารโบราณประเภทหนังสือบุด จำนวน 8 โองการ 2) จากเอกสารตัวเขียนสมุดฝรั่ง จำนวน 19 โองการ และ 3) หนังสือยุคการพิมพ์ จำนวน 3 โองการ

ประเด็นลักษณะการประพันธ์ในบทสวดโองการภาคใต้ 1) ด้านลักษณะพบการประพันธ์ประเภทกาพย์ ได้แก่ กาพย์ยานี 11 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 คำประพันธ์ประเภทกลอน พบกลอนสี่ที่ไม่เคร่งครัดในการใช้คำ และคำประพันธ์ประเภทร้อยที่ไม่จำกัดคำในแต่ละวรรค 2) ลักษณะร่วมและขนบของคำประพันธ์บทสวดโองการจะเริ่มต้นด้วยคำนมัสการ ที่ใช้คำว่า โอม ศรี สิบนิ้ว และอ้างเชิญของคำเริ่มต้นของบทสวดโองการ ประเด็นของเนื้อหาด้วบท พบว่าด้วบทแสดงให้เห็นของการเชิญและกล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3 แหล่ง คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา และครูอาจารย์ ด้านเนื้อหาของด้วบทโองการถวายเครื่องเซ่นสังเวยที่ปรากฏในส่วนท้ายของโองการจะจบด้วยคาถาภาษาบาลีในตอนท้าย

การศึกษาวิจัยสถานภาพและลักษณะการประพันธ์ของบทสวดโองการในวรรณกรรมพิธีกรรมภาคใต้ ได้แสดงให้เห็นบริบทการใช้โองการ 3 ประเภท คือ 1) การใช้บทสวดโองการเพื่อเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมที่ต้องใช้เครื่องเซ่นสังเวย 2) การใช้บทสวดโองการเพื่อประกอบการทำงานมนตร์ และ 3) การใช้บทสวดโองการเพื่อความเป็นสิริมงคล

คำสำคัญ: สถานภาพ, ลักษณะการประพันธ์, โองการ, วรรณกรรมพิธีกรรม, ภาคใต้

Abstract

This research article aims to study the chants used in ritual chants in southern regions. Its purposes are to 1) Study the status of the chants and verses used in the study, and 2) Study the writing style in southern chants. From the collection of information from written documents collected in museums, libraries, and various temples, all the help was supported by a group of folk black magic doctors, folk artists, and teachers of various fields of wisdom in the 8 southern provinces of 30 verses.

The research results found that the recitation of the verses shows the status of the document, divided into three groups, namely 1) an ancient document in the form of a book containing 8 verses, 2) the documents of Western writers, totaling 19 verses, and 3) books from the printing era, 3 verses.

The issues in the style of writing in the chanting of verses in the southern regions are 1) Chanthalak, found in the poetry genre, including the 11-verse Kapyani, and the 28 Surangkha-nang, poetry-type compositions, found four poems that are not strict in their use of words, and poetic poetry that has no word limits in each paragraph, and 2) Common characteristics and traditions of the compositions which the recitation of the verse begins with the words of worship using the words Om Sri Ten Fingers and the invitation of the opening words of the verse, the issues of the content of the chapter. It was found that the text shows the invitation and reference to sacred things from three sources: Brahmanism-Hinduism, Buddhism, and teachers. Regarding the content of the verses, the sacrificial offerings that appear at the end of the verses end with a Pali mantra at the end.

The study of the status and composition of the chants in southern ritual literature. It shows the context of using 3 types of verses: 1) the use of chanting verses to invite holy things in rituals that require offerings, 2) the use of chanting verses to accompany the making of holy water, and 3) the use of chanting verses to auspiciousness.

Keywords: status, style of writing, verses, ritual literature, southern region

บทนำ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้แบ่งประเภทของพิธีกรรมออกเป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ คือ 1) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน และการตาย และ 2) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น การทำบุญบ้าน สิบสองเดือน โดยพิธีกรรมดังกล่าวสามารถแบ่งปลีกย่อยได้ 10 ประเภท คือ พิธีกรรมที่ปฏิบัติประจำวัน พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำ พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นครั้งคราว พิธีกรรมเกี่ยวกับการชำระบาป พิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยง พิธีกรรมเกี่ยวกับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว พิธีกรรมเกี่ยวกับปฐมฤกษ์ พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับเฉพาะบุคคล พิธีกรรมการอ้อนวอนพระเจ้า พิธีกรรมเกี่ยวกับการพลีสุกกรรม (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552)

พื้นที่ภาคใต้ของไทยที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน มีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน พิธีกรรมที่ปรากฏในพื้นที่ภาคใต้จึงสามารถจัดกลุ่มได้หลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวันสำคัญทางศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเชื้อชาติ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีของชุมชน และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและสายตระกูล ผู้วิจัยมองว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีของชุมชน และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสายตระกูลเป็นพิธีกรรมที่น่าสนใจ เนื่องจากมีการผสมผสานความเชื่อทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผีเข้าด้วยกัน ตัวอย่างพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีของชุมชน มีการจัดพิธีสวดบ้านพลีเรือน พื้นที่บางส่วนของจังหวัดสงขลา และจังหวัดปัตตานี โดยจัดทำขึ้นในชุมชนปีละครั้ง มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ และเชิญหมอไสยศาสตร์พื้นบ้านมาอ่านโองการ ซึ่งเชื่อว่าทำให้คนในชุมชนเกิดความผาสุกร่มเย็น หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสายตระกูล เช่น การจัดพิธีไหว้ภูมิบ้านขึ้น เจ้าบ้านได้เชิญหมอไสยศาสตร์พื้นบ้านมาทำพิธีกรรม มีการอ่านโองการประกอบเครื่องเช่นสังว

คำว่า “บทสวด” หรือ “โองการ” ถือเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในการประกอบพิธีกรรม ที่มีผู้นำประกอบพิธีกรรม (พราหมณ์/หมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน) เป็นคนสวดที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของบรรพชนที่ได้ประดิษฐ์ถ้อยคำขึ้นสำหรับการอ่าน

ในประกอบพิธีกรรม หรือที่เรียกว่า “ร่ายโองการ” ที่มีลักษณะเป็น “มนตร์” อย่างหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากพระเวท แบบลัทธิพราหมณ์ (กรมศิลปากร, 2562) ที่สามารถแบ่งได้หลายประเภท เช่น บทสวดอ้อนวอน บทสวดสรรเสริญ และบทสวดแก้อาถรรพณ์ การประกอบพิธีกรรมจึงใช้บทสวดโองการ อุดม หนูทอง (2524) ได้นิยามบทสวดนี้ว่า “วรรณกรรมแหล่งสุด” โดยตัวบทมีลักษณะเป็น “โองการ” ตามที่อุดม ได้รวบรวมศึกษาไว้ 3 กลุ่มข้อมูล คือ บทไหว้สัสดี บทไหว้พระภูมิเจ้าที่ และบททำขวัญไว้เพียงเบื้องต้นจากการศึกษาพบว่าโองการมีลักษณะเป็นมุขปาฐะ ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์และร่าย ซึ่งเหมาะแก่การสวดแหล่ ทำให้น่าเสียสละการภาวนาหรือร่ายมนตร์ (อุดม หนูทอง, 2524) ลักษณะของการอ่านโองการ ที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทร่ายนั้นจึงสอดคล้องกับการเรียกการอ่านโองการว่า “ร่ายโองการ”

จากการอ่านพิจารณาตัวบทสวดโองการเบื้องต้น พบว่าตัวบทโองการมีฉันทลักษณ์ของการประพันธ์แตกต่างกัน ขณะเดียวกันตัวเอกสาร (หนังสือ) บางฉบับมีความต่างสมัยกัน มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่ให้ความรู้ลึกซึ้งหวงแหนตัวเอกสารเกิดวัฒนธรรมการบูชาหนังสือซึ่งเชื่อว่าเป็นบทสวดศักดิ์สิทธิ์ที่ต่างจากบทสวดทางศาสนา งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาสถานภาพของบทสวดโดยเฉพาะตัวเอกสารที่มีการบันทึกและศึกษาลักษณะการประพันธ์ของบทสวดโองการในเบื้องต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสถานภาพของบทสวดโองการที่นำมาศึกษา
2. ศึกษาลักษณะการประพันธ์ในบทสวดโองการภาคใต้

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการศึกษาบทสวดโองการจากฐานข้อมูลต่าง ๆ อาทิ บทความทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และหนังสือที่เกี่ยวข้อง

2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยเอกสารตัวเขียนจากเอกสารที่รวบรวมไว้พิพิธภัณฑ์หอสมุด และวัดต่าง ๆ ตลอดจนทั้งที่ได้รับความอนุเคราะห์จากกลุ่มหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน ศิลปินพื้นบ้าน และครูภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 30 โครงการ โดยแบ่งเป็นแหล่งข้อมูล 3 กลุ่ม คือ เอกสารโบราณประเภทหนังสือพุทธสมุดฝรั่ง และหนังสือยุคการพิมพ์ ดังนี้

2.1 เอกสารโบราณประเภทหนังสือพุทธ จำนวน 8 บทสวดโครงการ

- 1) โครงการขบปี สำนวนจากหอสมุดแห่งชาติ จ. นครศรีธรรมราช
- 2) โครงการพระไพล สำนวนนายเนื่อม อ.พุนพิน จ. สุราษฎร์ธานี
- 3) พระมหาโครงการพระมหาเถน สำนวนวัดธรรมประดิษฐ์
อ.สทิงพระ จ.สงขลา
- 4) บทไหว้ภูมิเจ้าที่ สำนวนวัดธรรมประดิษฐ์ อ.สทิงพระ จ.สงขลา
- 5) โครงการทำนํ้ามนต์พิสดาร สำนวนวัดธรรมประดิษฐ์
อ.สทิงพระ จ.สงขลา
- 6) โครงการเชิญเทวดาขับเชิญ สำนวนนายเมือง บกเขาแดง อ.รือเสาะ
จ.นราธิวาส
- 7) โครงการสวดบ้าน ฉบับหอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก จ.สงขลา
(เดิมหนังสือพุทธ)
- 8) โครงการพญากรุด ฉบับในหนังสือวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรม
คัตสร (เดิมหนังสือพุทธ)

2.2 สมุดฝรั่ง จำนวน 19 บทสวดโครงการ

- 1) บทเชิญครู สำนวนมโนราห์บ้านทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
- 2) บททำขวัญ สำนวนนายถวิล คงหนู อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
- 3) โครงการขอที่พระกาฬ สำนวนนายถวิล คงหนู อ.ชะอวด
จ.นครศรีธรรมราช
- 4) โครงการดวงใจพระศรีอารีย์ สำนวนนายถวิล คงหนู อ.ชะอวด
จ.นครศรีธรรมราช
- 5) โครงการนางกวั๊ก สำนวนนายถวิล คงหนู อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช

- 6) บทเชิญครูไหว้ครู สำนวนพระมงคลวรวิธาน วัดนิคมประทีป อ.เมือง จ.วัดตรัง
- 7) บทสรรเสริญ สำนวนหมอปะเทือง อินทอง อ.เมือง จ.ตรัง
- 8) สูตรทำนํ้ามนต์ สำนวนหมอปะเทือง อินทอง อ.เมือง จ.ตรัง
- 9) โองการเชิญครู สำนวนวัดควนแพรกหา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
- 10) โองการปลุกนางคงคา สำนวนวัดควนแพรกหา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
- 11) โองการปู่เจ้าสมิงพราย สำนวนวัดควนแพรกหา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
- 12) โองการมหาเย็น สำนวนวัดควนแพรกหา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
- 13) บทเชิญครู (1) สำนวนมโนราห์ธนากร แสงฉาย อ.ลำทับ จ.กระบี่
- 14) บทเชิญครู (2) สำนวนมโนราห์ธนากร แสงฉาย อ.ลำทับ จ.กระบี่
- 15) บทไหว้สี่สดีใหญ่ สำนวนมโนราห์บ้านทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา
- 16) โองการหมอดำแห่ สำนวนวัดปลักหนูเหนือ อ.นาทวี จ.สงขลา
- 17) โองการไหว้ภูมิ สำนวนหมอไสยศาสตร์ อ.นาทวี จ.สงขลา
- 18) โองการปลุกกายา สำนวนนายลั่น สีนมณี อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช
- 19) โองการเสกน้ำล้างหน้า สำนวนนายลั่น สีนมณี อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช

2.3 หนังสือยุคการพิมพ์ จำนวน 3 โองการ

- 1) บทยอกรวันทา ฉบับวัดทรายขาว อ.เมือง จ.สงขลา
- 2) บทไหว้เจ้าที่ สำนวนพระอธิการคล้าย อินทมน วัดเจริญราษฎร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
- 3) บทไหว้นางธรณี สำนวนพระอธิการคล้าย อินทมน วัดเจริญราษฎร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

3. การวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล 2 ประเด็น คือ 1) สถานภาพของบทสวดโองการที่นำมาศึกษา และ 2) ลักษณะการประพันธ์ในบทสวดโองการภาคใต้

4. การนำเสนอผลการวิจัย แบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

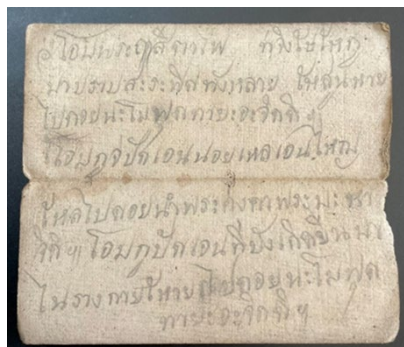
1. สถานภาพของบทสวดโองการที่นำมาศึกษา

จากการลงพื้นที่ 8 จังหวัดภาคใต้เก็บรวบรวม 30 บทสวดโองการ ทำให้เห็นความหลากหลายของเอกสารที่บันทึกบทสวดโองการ 3 กลุ่ม คือ บทสวดโองการที่บันทึกในหนังสือบุด บทสวดโองการที่บันทึกในสมุดฝรั่ง และบทสวดโองการที่ตีพิมพ์ในหนังสือยุคการพิมพ์ ดังนี้

1.1 บทสวดโองการในหนังสือบุด

บทสวดโองการในหนังสือบุด จำนวน 8 บทสวดโองการ พบว่ากวีจารด้วยน้ำหมึกสีดำ ปากกา และดินสอ สามารถพบได้โดยทั่วไป เป็นเอกสารที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษที่เคยเป็นหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน ขนาดของเอกสารมีตั้งแต่ 5x30 เซนติเมตร จำนวน 10 หน้าพับเป็นต้นไป โดยจะบันทึกหน้าละประมาณ 4-6 บรรทัด มีการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ เช่น ๐ (เครื่องหมายฟองมัน) ในตอนเริ่มต้นประโยค ฯ (เครื่องหมายไปยาลน้อย) และเครื่องหมาย ฯค (โคมุตร) ในส่วนที่จบความหรือประโยค โดยขนาดเนื้อหาของบทสวดโองการมีความสั้น/ยาว และต่างกันออกไปในแต่ละเรื่อง

ตัวอย่างบทสวดโองการในหนังสือบุดที่นำมาศึกษาวิจัย เช่น โองการพระฤษิตาไฟ สมบัติของหมอไสยศาสตร์พื้นบ้านท่านหนึ่ง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี จารด้วยดินสอ ขนาด 6x15 เซนติเมตร เนื้อหา 2 หน้า หน้าละ 4 บรรทัด ซึ่งบันทึกแทรกอยู่ในตัวบทอื่น

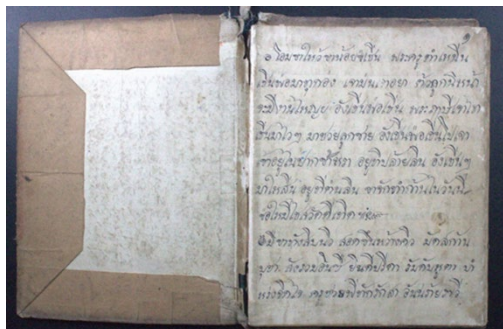

รูปที่ 1 ตัวอย่างบทสวดโองการในหนังสือบูตที่นำมาศึกษาวิจัย
ที่มา: ชาญณรงค์ คงจิมี

การใช้ภาษาในการบันทึกโองการในหนังสือบูตพบว่า มีการใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ในลักษณะที่ไม่เคร่งครัดเรื่องความถูกต้องของอักขรวิธี โดยกวีจะบันทึกตามเสียงและความสะดวกในการอ่าน และบางบทสวดโองการมีการใช้อักษรขอมร่วมด้วยในส่วนที่เป็นคาถาต่าง ๆ

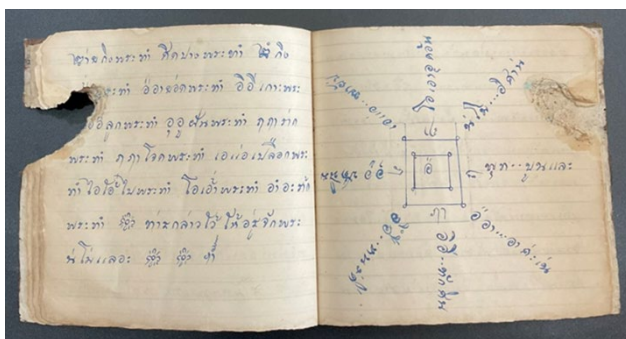
1.2 บทสวดโองการในหนังสือสมุดฝรั่ง

สมุดฝรั่ง จำนวน 19 บทสวดโองการ เป็นสมุดที่ผลิตมาสำหรับการจดบันทึก มีขนาดความหนาบางต่างกันออกไป และมีเส้นสำหรับการจดบันทึก โดยกวีสามารถใช้ดินสอหรือปากกาน้ำหมึกสีต่าง ๆ ในการจดบันทึก ด้านเนื้อหาในการจดบันทึกนั้น พบว่ามีความหลากหลายกันออกไป โดยบทสวดโองการที่พบในสมุดฝรั่ง พบว่าเนื้อหาปะปนกับเนื้อหาเรื่องอื่น ๆ เช่น รวมกับตำรายา หรือตำราดุฎกษัยมต่าง ๆ

รูปที่ 2 สมุดฝรั่งบันทึกโครงการต่างๆ ฉบับวัดประสิทธิชัย อ.เมือง จ.ตรัง
ที่มา: ชาญณรงค์ คงจิม

บทสวดโครงการที่บันทึกในสมุดฝรั่งที่ผู้วิจัยนำมาศึกษานี้ พบว่าเป็นลายมือของเจ้าของสมุด โดยส่วนใหญ่เป็นของหมอไสยศาสตร์พื้นบ้านแขนงต่าง ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องบทสวดโครงการจากครูบาอาจารย์ และบางส่วนได้คัดลอกมาจากหนังสือชุด ทำให้ง่ายต่อการอ่านและการถ่ายทอดให้ลูกศิษย์รุ่นถัดไป

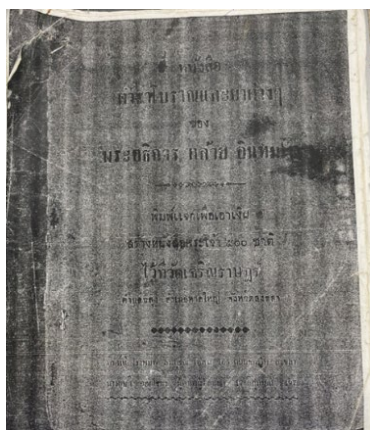
รูปที่ 3 การบันทึกบทสวดโครงการกับการบันทึกยันต์ ฉบับบ้านตรัง
อ.มายอ จ.ปัตตานี
ที่มา: ชาญณรงค์ คงจิม

การจดบันทึกลงในสมุดฝรั่ง พบว่ามีการใช้ภาษาและอักขรวิธีที่ไม่เคร่งครัด มีการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ที่ปรากฏพบคล้ายคลึงกับในหนังสือบุด

1.3 บทสวดโองการในหนังสือยุคการพิมพ์

ยุคการพิมพ์ของภาคใต้ พบ 3 โองการ เป็นยุคที่มีการใช้เทคโนโลยีการพิมพ์บนกระดาษ ในช่วงราวทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา (พัชลินจ์ จินนุ่น, 2561) โดยยุคการพิมพ์นั้นนอกจากโรงพิมพ์จะนิยมพิมพ์เอกสารที่เป็นวรรณกรรม ตำนานปรัมปรา ตำนานท้องถิ่น ตำรายาแล้วยังพบว่าบทสวดโองการยังถูกนำมาตีพิมพ์ด้วยเช่นกัน แต่พบจำนวนน้อย เนื่องจากบทสวดถูกบันทึกลงในหนังสือบุดมากกว่า บทสวดโองการในยุคนี้้นับว่ามีความน่าสนใจเป็นไม่น้อย เพราะเนื้อหา นำมาจากหนังสือบุด

ตัวอย่างบทสวดโองการในหนังสือยุคการพิมพ์ที่ผู้วิจัยรวบรวมมาศึกษา เช่น บทไหว้ภูมิเจ้าที่ ฉบับพระอธิการคล้าย อินทมนิ วัดเจริญราษฎร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา เมื่อปี พ.ศ. 2497 มีวัตถุประสงค์พิมพ์แจกเพื่อสร้างหนังสือพระเจ้า 500 ชาติ มี จำนวน 30 หน้า มีเนื้อหาอธิบายเกี่ยวกับขั้นตอนการทำพิธีกรรมที่ชัดเจน เช่น ไหว้พระภูมิเจ้าที่ โองการทำขวัญแม่ชี้อ ตำราการทำศพ (แต่งชาก ปลงศพ) และตำรายา

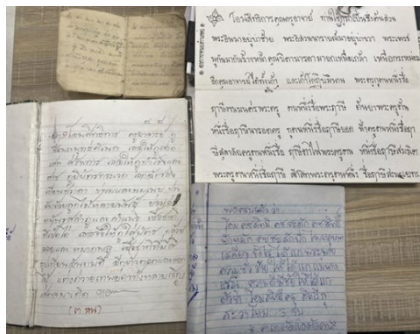

รูปที่ 4 บทสวดโองการในหนังสือยุคการพิมพ์ (ผู้วิจัยถ่ายสำเนา)

ที่มา: ชาญณรงค์ คงฉิม

การนำข้อความในหนังสือบุดมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ มีการใช้ภาษาไทยมาตรฐานที่ถูกต้องตามอักขรวิธี ตัวอักษร โดยมีการจัดทำหน้าปกและส่วนนำของหนังสือ ตามยุคสมัยของการพิมพ์ในขณะนั้น ทำให้ง่ายต่อการอ่านและศึกษาทำความเข้าใจการใช้บทสวดเองการในพิธีกรรมต่าง ๆ

นอกจากนี้การบันทึกบทสวดเองการในเอกสารชนิดต่าง ๆ เป็นสมุดมีเส้นหรือสมุดไทยที่สามารถหาซื้อได้โดยทั่วไป โดยใช้ปากกาสีต่าง ๆ มาบันทึกตัวบทสวดเองการ โดยใช้อักขรวิธีทางภาษาไทยปัจจุบัน และบางคำอาจใช้ภาษาพูดมาบันทึก และมีการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในหนังสือบุด เช่น ตัวย่นต์และลายดอกไม้ต่าง ๆ

รูปที่ 5 การบันทึกบทสวดเองการในสมุดและสมุดไทย
ที่มา: ชาญณรงค์ คงฉิม

กล่าวได้ว่าบทสวดเองการที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาจากเอกสาร 3 แหล่งข้างต้นแสดงให้เห็นความหลากหลายของสถานภาพต้นฉบับในอดีต 3 รูปแบบ คือ

1) หนังสือบุด ที่ทำมาจากวัสดุจากธรรมชาติ โดยเฉพาะ “เปลือกข่อย” ถือเป็นเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดจากการรวบรวมมาศึกษาวิจัย เพราะมีการสืบทอดมาจากครูอาจารย์ โดยผู้ดูแลเชื่อว่าเป็นหนังสือที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถอ่านได้เฉพาะผู้ที่สนใจด้านคาถาอาคมและมีวิชาเกี่ยวกับไสยศาสตร์แขนงต่าง ๆ

2) สมุดฝรั่ง มีการผลิตกระดาษสำหรับการเขียนที่นำเข้ามาขายในพื้นที่ เย็บเป็นเล่มสำหรับกรจดบันทึกด้วยปากกาหรือดินสอ บทสวดโองการที่บันทึกในสมุดฝรั่งบางส่วนได้มีการคัดลอกมาจากหนังสือบูต

3) หนังสือยุคการพิมพ์ เกิดขึ้นในช่วงประมาณทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา ที่มีการจัดพิมพ์เรื่องราวต่าง ๆ สำหรับจำหน่ายและแจกเป็นธรรมทาน โดยแนวเนื้อเรื่องมีทั้งที่รับมาจากส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) และที่เกิดจากปัญญาความคิดของนักเขียนชาวใต้เอง โดยบทสวดโองการยุคการพิมพ์นั้น ผู้วิจัยพบว่ามีการนำเนื้อความของบทสวดโองการจากหนังสือบูตมาจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง

กล่าวได้ว่าจากเอกสารบทสวดโองการทั้ง 3 แหล่งข้อมูล ได้แสดงให้เห็นสถานภาพและพัฒนาการของการจดบันทึก-การพิมพ์ และการรู้หนังสือ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวบทกับผู้ใช้งานและการสืบทอด ตลอดจนการเข้าถึงตัวบทของบุคคลเฉพาะกลุ่ม นั่นคือความเชื่อที่ว่าผู้สวดโองการได้จะเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้เฉพาะด้านต่างจากคนทั่วไป อาจเป็นหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน ครูภูมิปัญญา หรือผู้อาวุโสในศาสนาแขนงนั้น เพราะบทสวดโองการสามารถสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ ที่สามารถแก้อาถรรพ์ต่าง ๆ ได้ และเมื่อสวดแล้วจะเป็นสิริมงคลแก่ผู้สวด

2. ลักษณะการประพันธ์ในบทสวดโองการภาคใต้

อย่างที่กล่าวว่า บทสวดโองการ ใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรม อุดม หนูทอง (2525) เรียกตัวบทหรือโองการนี้ว่า “วรรณกรรมแหล่งสดุดี” เพราะมีการประพันธ์ที่เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงการเชิดเชิญเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์และศาสนาในพุทธศาสนา และการถวายเครื่องเซ่นสังเวยในบางพิธีกรรม ซึ่งตัวบทโองการที่อุดม หนูทองรวบรวมไว้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) การใช้บทสวดโองการเพื่อเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมที่ต้องใช้เครื่องเซ่นสังเวย
- 2) การใช้บทสวดโองการเพื่อประกอบการทำน้มนตร์
- 3) การใช้บทสวดโองการเพื่อความเป็นสิริมงคล

การวิจัยนี้จึงเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ตัวบทสวดโองการ ต่อจากงานเขียนของอุดม หนูทอง ซึ่งเป็นเพียงการรวบรวมตัวบทเพียงอย่างเดียว โดยในประเด็นนี้จะอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของการประพันธ์ของตัวบทโองการ ดังนี้

2.1 ชั้นทลักษณ์ในการประพันธ์

ชั้นทลักษณ์ คือ ลักษณะแบบแผนคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง, ชื่อตำราไวยากรณ์ตอนที่ว่าด้วยลักษณะของคำประพันธ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ซึ่งบทสวดโองการของภาคใต้จากการรวบรวมในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 30 โองการ พบว่ามีการใช้ชั้นทลักษณ์ต่างกันออกไปในแต่ละบทสวด เช่น กาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28 และชั้นทลักษณ์หลาย ๆ ชั้นทลักษณ์ในบทสวดเดียวกัน เช่น กลอน 4 และร่ายสามารถสรุปได้ดังนี้

2.1.1 คำประพันธ์ประเภทกาพย์ ได้แก่ กาพย์ยานี 11 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 ตัวอย่าง ตัวอย่างบทสรรเสริญ ความว่า

ข้าไหว้พระเป็นเจ้า	ทุกคำเข้าทั่วแสนกัลป์
ข้าไหว้ทั้งพระธรรม	อันมีคำพิลาไล
ข้าไหว้ทั้งพระสงฆ์	อันท่านทรงพระวินัย
ชีวะระไคย	ตัวข้าศรัทธาใน
ขอจงเลิศล้ำสายใย	ข้าขอประสิทธิ...

(บทสรรเสริญ สำนวนหมอประเทือง อินทอง อ.เมือง จ.ตรัง)

ตัวอย่าง กาพย์สุรางคนางค์ 28 ตัวอย่าง บทเชิญครูไหว้ครู ความว่า
 อ้างเชิญครูต้น เสด็จมาอย่าพิน จับเหนื่อเกศา
 ขอถวายข้าวตอก ทั้งดอกปทุมมา รูปเทียนชวลา ตัวข้าแต่งถวาย
 หมากพลูจีบดับ ทุกสิ่งรองรับ คำนับเรียงราย
 ผ้าขาวปูลาด เสื่อสาตปูถวาย ครูข้าทั้งหลาย อยู่มาได้ยาวนาน...
 (บทเชิญครูไหว้ครู สำนวนวัดนิคมประทีป อ.เมือง จ.ตรัง)

บทสวดโองการโองการที่ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์พบว่า ไม่เคร่งครัดการใช้คำทางฉันทลักษณ์มากนัก เหตุว่าเพื่อความง่ายต่อการออกเสียง ขณะสวด โดยกาพย์สุรางคนางค์นั้น เรียกว่า “ราบ” (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2519) เพราะมีการประพันธ์ที่ส่งสัมผัสกันไปเรื่อย ๆ

2.1.2 คำประพันธ์ประเภทกลอน พบกลอนสี่ที่ไม่เคร่งครัดในการใช้คำในแต่ละวรรค โดยผู้สวดออกเสียงแบบร้อยกรองโดยใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ในการสวด ตัวอย่างที่ บทเชิญครู ความว่า

อ้างเชิญครูเฒ่า	ปู่เจ้าสมิงพราย
คุณครูทั้งหลาย	อย่าได้แปะปน
อ้างเชิญครูเฒ่า	ครูท้าวเจ้ามนต์
อย่างได้แปะปน	ชักชวนกันมา...

(บทเชิญครูสำนวนมโนราห์บ้านทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา)

บางบทสวดโองการอาจมี 3-5 คำ สลับกันไปและจบด้วยคาถาในตอนท้าย ตัวอย่างบทไหว้เจ้าที่ ความว่า

วรรคละ 4 คำ	สิบนิ้วข้าไหว้	เทวาทำนไ้
	เสด็จมาทุกหมู่	ตานุตยายบัด
วรรคละ 3 คำ	ตาสีรัต	ยายพทุโท
วรรคละ 5 คำ	ท่านนั้นเป็นตราฐู	รักษาอยู่ที่สวนและไร่เนา
และ 5 คำขึ้นไป	นางเอ้อยและนางเอ้	เป็นเจ้าที่แต่ก่อนมา
	ท่านนั้นเป็นเจ้านา	เชิญท่านมาตั้งหกงศ์...
การจบด้วยคาถา	โอมปริกฤษณขันโต	สะวาหายฯ

(บทไหว้เจ้าที่ สำนวนพระอธิการคล้าย อินฺทโมโน วัดเจริญราษฎร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา)

2.1.3 คำประพันธ์ประเภทร่าย ไม่จำกัดคำในแต่ละวรรค และไม่ไต่ยัดลักษณะบังคับตามแบบร่ายยาว หรือร่ายต้น และร่ายโบราณแต่อย่างใด แต่จะลงท้ายด้วยคาถา ตัวอย่างโองการมหาเย็น สำนักวัดควนแพรกหา อ.เมือง จ.พัทลุง

โอมสิทธิการพระอิศวรณราย ทอจึงใช้ให้กูตั้งฟ้าตั้งดิน
ตั้งพระอินทร์และพระพรหม ตั้งพระยมและกาลตั้งพระจัดตุโลกบาดาล
ตั้งพระโมคคัลลานพระสารีบุตร พระพุทธชินนีกอีกพระพุทธรินาย ทั้งพระ
กะจายเถร คุณพระศรีรัตนตรัย คุณพระสูตรคุณพระวินัย...

(โองการมหาเย็น สำนักวัดควนแพรกหา อ.เมือง จ.พัทลุง)

จากตัวอย่างข้างต้น โองการมหาเย็น สำนักวัดควนแพรกหา เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ มีเนื้อหาในการสักการะและเชื้อเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจบลงด้วยคาถา ซึ่งต่างจากลักษณะบังคับของฉันทลักษณ์ ร่ายยาว (คำว่า แล้วแล นั้นแล ฉะนี้ ฉะนั้น) ซึ่งสอดคล้องกับคำที่หมอลือสายศาสตร์ ฟันบ้านบางท่านกล่าวว่า “ร่ายโองการ”

2.2 ลักษณะร่วมและชนบของคำประพันธ์

จากการศึกษาประเด็นเรื่องฉันทลักษณ์ในการประพันธ์ พบว่ามีการใช้ฉันทลักษณ์ 4 ประเภท คือ กาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28 กลอน 4 และร่ายยาวที่ไม่เคร่งครัดการใช้ลักษณะบังคับมากนัก อีกประการหนึ่งของการศึกษาเรื่องฉันทลักษณ์พบว่าบทสวดโองการมีลักษณะร่วมและชนบของการประพันธ์ดังนี้

2.2.1 เริ่มด้วยคำนมัสการ

การเริ่มต้นคำสวดของโองการ เป็นคำนมัสการต่อสิ่งเคารพสูงสุดของศาสนา โดยเฉพาะพราหมณ์ และพุทธ โดยเริ่มคำว่า ว่า โอม ศรี สิบนว.. และอ้างเชิญ ดังนี้

1) คำว่า “โอม” หมายถึง คำที่ประกอบด้วยเสียง 3 เสียง คือ อ อุ ม (อ่านว่า อะ อุ มะ) รวมกัน ข้างฝ่ายอินดูหมายถึง พระเจ้าทั้ง 3 คือ อะ คือ พระศิวะ อุ คือ พระวิษณุ มะ คือ พระพรหม ขณะที่ซึ่งความหมายข้างพระพุทธศาสนาเลียนเอามาใช้หมายถึง พระรัตนตรัย คือ อ=อรหิ (พระพุทธเจ้า) อุ=อุตตมธมม (พระธรรมอันสูงสุด) ม=มหาสงฆ (พระสงฆ์) นับถือเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ และเป็นคำขึ้นต้นของการกล่าวมนตร์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) เช่น “โอมสิทธิการ พระอิศวรณราย ทอจิงใช้ให้กู ตั้งฟ้าตั้งดิน ตั้งพระอินทร์และพระพรหม ตั้งพระยมและกาล” (โองการมหาเย็น สำนักวัดควนแพรงหา จ.พัทลุง)

2) คำว่า “ศรี” หมายถึง มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่างสุกใส, ความงาม, ความเจริญ, โดยใช้หน้าหน้าคำบางคำเป็นการยกย่อง เช่น พระศรีรัตนตรัย ซึ่งตรงคำภาษาบาลีว่า สิริ เช่น “โอมศรีศรีสวัสดิ์ทุกประการ พร้อมญาติวงศ์วาน ให้ฤกษ์พานจุดเทียนชัย ครอบเสร์จย้อมบายศรี ขนมดีประดับใส่ แวนผ้างามประไพ แต่งตั้งไว้อยู่มากมี” (บททำขวัญ สำนักนายถวิล คงหนู ต.ท่าเสม็ด อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช)

3) คำว่า “สับนิ้ว...” บทสวดด้วยคำที่กล่าวถึงผู้สวดแล้วสาธยายไปเทพเจ้า จะมีคำว่า “สับนิ้วข้าประณม” “สับนิ้วข้าไหว้” และ “ยกกรวันทา” เป็นคำเริ่มบทสวด เช่น “**สับนิ้ว**ข้าประณม ยกตั้งบังคม เหนือเกล้าเกศา ประกาศอาราธนา ท้าวเทวถ้วนทุกองค์...” (สูตรทำนํามนต์ สำนักหมอบระเทือง อ.เมือง จ.ตรัง)

4) คำว่า “อ้างเชิญ” ของบทเชิญครู ความว่า “**อ้างเชิญ**ครูตั้น เสด็จมาอย่าพัน จับลงเหนือเกล้าเกศา อ้างเชิญครูเอย ทั้งหลายเร่งมา ข้าเรียกข้าหา ค่ายคำหยามแยง อ้างเชิญครูเอย” (บทเชิญครูสำนักมนโนราห์นากกร แสงฉาย จ.กระบี่)

2.2.2 เนื้อหาของตัวบท

1) เนื้อหาว่าด้วยการเชื้อเชิญและกล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3 แหล่ง คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา และครูอาจารย์ ดังนี้

- ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การเชื่อเชิญและกล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่กล่าวถึงศาสนาพราหมณ์ เช่น พระนารายณ์ เทพเจ้าเป็นหนึ่งในสามเทพสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ มีการนำมาประพันธ์ในบทสวดในลักษณะของการกล่าวอ้างที่มาของโองการนั้น เช่น โองการพระไพล ที่กล่าวว่าพระนารายณ์ได้ปลุกต้นไพลเอาไว้เพื่อให้มีฤทธิ์ ความเป็น

โอมพระสิทธี กำเนิดเกิดพระไพลใหญ่ พระนารายณ์

เธอปลุกไว้ บนยอดเขาศรีแสง **พระเพชรฉลูกรรม** มาชบส้นพระไพล
เอาไว้จะพ่นไฟ ไม่นั่นก็หักจะ พ่นยักษ์ ยักษ์นั้นก็นี่แยกจากสวรรค์
จะพ่นทั้งพระอาทิตย์แลพระจันทร์ก็มาอับแสง ภูพ่นทั้งนางพระคงคา
ก็มาแห้งแปลงเป็นเม็ดทราย...

(โองการพระไพล สำนักนาย น. อ.พูนพิน จ.สุราษฎร์ธานี)

นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อพระเพชรฉลูกรรม หรือพระวิษณุกรรม เทพเจ้าแห่ง การสร้างสรรพสิ่ง ซึ่งพระเพชรฉลูกรรมดังกล่าวเป็นชื่อที่ปรากฏในสังคมไทยภาคใต้หลายบริบท โดยเฉพาะตำนานสร้างโลกภาคใต้ ที่ผู้เขียนได้ให้พระเพชรฉลูกรรมเป็นเทพสูงสุดในการสร้างโลกและจักรวาล (พิชัย แก้วขาว, 2547)

หากกล่าวถึงตำนานสร้างโลก พบว่ามีการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ องค์ต่าง ๆ ในโองการว่าเป็นผู้สร้างโลก เช่น โองการมหาเย็น ที่กล่าวว่าพระอิศวร นารายณ์ว่าเป็นผู้สร้างโลก (ตั้งฟ้าตั้งดิน) และกล่าวถึงเทพเจ้าองค์อื่น ๆ เช่น พระพรหม พระยม และพระกาล ความเป็น

โอมสิทธีการ พระอิศวรณราย ทอจึงใช้ให้กู ตั้งฟ้า
ตั้งดิน ตั้งพระอินทร์และพระพรหม ตั้งพระยมและกาล ตั้งพระจัดตุโลก
บาดาล....

(โองการมหาเย็น สำนักวัดควนแพรงหา จ.พัทลุง)

เช่นเดียวกับ นางธรณี เป็นเทพเจ้าตามคติของฮินดูและพุทธ เชื่อว่า เป็นผู้รักษาแผ่นดิน ปรากฏในบทไหว้ นางธรณี ความเป็น

โอมนางธรณีเอ๋ย ชาวผ่องมีศรีระยับจับตา มีคุณเพริดแพรว
 แก่ปวงชนา สรรพสัตว์เกิดมา ทำไรไผ่ผล เข้าชิดชี้ใส่แม่ไม้ซึ่งโกรธ
 สัตว์น้อยหนึ่งโสดชื่นชมดีใจ ท่านยังอยู่ไซ้ไร ท่านรักษาไว้...
 (ให้วนางธรณี สำนวนพระอิกรการคล้าย อินทมน วัดเจริญราษฎร์
 อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา)

กล่าวได้ว่าการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นั้นพบว่ามี
 การนำมากล่าวอย่างหรือส่ายยายที่มาของโองการต่าง ๆ เกี่ยวกับบทบาทหรือหน้าที่
 ของเทพเจ้าองค์นั้น ๆ และเป็นต้นกำเนิดของสรรพวิชานั้นด้วย

- พุทธศาสนา ที่ปรากฏในบทสวดโองการนั้น มี 3 อย่าง คือ (1)
 พระพุทธเจ้าในภัทรกัป (2) พระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล และ (3) ชื่อหลักธรรมใน
 พระไตรปิฎก มากล่าวถึงในบทสวดโองการ เช่น โองการมหาเย็น กล่าวว่่านอกจาก
 เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แล้วยังมี พระอรหันต์องค์ต่าง ๆ ด้วย ความว่า

โอมสิทธิการ พระอิศวรณราย ทอจึงใช้ให้กู ตั้งฟ้าตั้งดิน
 ตั้งพระอินทร์และพระพรหม ตั้งพระยมและกาล ตั้งพระจตุโลก
 บาดาล ตั้งพระโมคคัลลนพระสารีบุตร พระพุทธชินเนก อีกพระพุทธรินาย
 ทั้งพระกะฉายเถร **คุณพระศรีรัตนตรัย คุณพระสูตร คุณพระวินัย**
คุณแก้วทั้ง 3 ประการ คุณพระหลหลมาร คุณพระเจ้าทั้ง 5 พระองค์
 เสด็จมาทรงเหนือเกล้าแห่งหน้าข้าพเจ้า....

(โองการมหาเย็น สำนวนวัดควนแพรกหา จังหวัดพัทลุง)

จากตัวอย่างข้างต้น พุทธศาสนาที่พบนั้น มีพระอรหันต์ 3 องค์ คือ
 พระโมคคัลลน พระสารีบุตร และพระสังกัจจาย มีการกล่าวถึงพระรัตนตรัย คือ คุณแก้ว
 3 ประการ ประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นอกจากนี้มีการกล่าวถึง
 พระเจ้า 5 พระองค์ คือ พระกุกุสณโธ พระโกนาคมน โพระกัสโป พระโคตม และ
 พระศรีอารียเมตตรัย ปรากฏต่อท้ายจาดชื่อเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
 และความเป็นพุทธศาสนามาผสมผสานกัน

นอกจากนี้หัวข้อหลักธรรมที่นำมาใช้ในโองการนั้น พบว่ามีการใช้หัวข้อในพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ที่หมอไสยศาสตร์พื้นบ้านนิยมสวดเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง เชื่อว่าพระอภิธรรม 7 คัมภีร์เป็นผู้สร้างมนุษย์และอวัยวะต่าง ๆ ของมนุษย์

ความว่า

ยอกรขึ้นวันทา พระพุทธพระธรรมรักษา ทั้งเจ็ดคัมภีร์ สิบนิ้ว
 ข้าไหว้ ไว้เหนือเกศี ไหว้**พระสังคาณี** ท่านได้แต่งตา มนุษย์ทั้งหลาย
 หญิงชายถ้วนหน้า แต่งจักขุมา ในวันอาทิตย์ ข้าไหว้**พระวิภังค์** แต่งหู
 ให้ฟัง ข้าได้ตั้งจิต พระแต่งวันจันทร์ ทุกชั้นสนธิ ไหว้พระทรงทฤทธิ
ธาดุดัตถา แต่งจุมูกหายใจ รู้ในปัญญา รู้รู้ชา แต่มาวันอังคาร ข้าไหว้
 พระชินสีห์ **พระปัญญติ** แห่งปากเราท่าน ในวันพุทโธ ให้รู้เชี่ยวชาญ
 ยอกรนมัสการ ข้าไหว้วันทา ข้าไหว้**พระกายวัตถุ** แต่รูปให้รู้ วันหัสโสภา
 พระแต่วันหัส ตรัสในโลกา แต่งจิตวิญญาณ องค์**พระยมก** วันพระวันศุกร์
 ไหว้**พระปฏิฐาน** ชีวิตเราท่าน ในวันเสาร์ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า พระธรรม
 นั้นเล่า ทั้งเจ็ดคัมภีร์ มาช่วยรักษา กายาข้านี้ อย่างได้หมองศรี ดินน้ำ
 ลมไฟ...

(บทยอกรวันทา สำนวนหนังสือสวดมนต์ วัดทรายขาว ต.ทุ่งหวัง
 อ.เมือง จ.สงขลา)

- ครูอาจารย์ ในการเชื้อเชิญในบทสวดโองการจะเป็นครูที่มีได้
 ระบุชื่อ แต่จะให้ความสำคัญกับครูที่เรียกว่า “ครูต้น” หมายถึง ครูคนแรกที่เป็นต้น
 สรรพวิชานั้น ๆ เช่น บทเชิญครู ความว่า

อ้างเชิญครูเฒ่า ปู่เจ้าสมิงพราย คุณครูทั้งหลาย อย่าได้แปะปน
 อ้างเชิญครูเฒ่า ครูท้าวเจ้ามนต์ อย่าได้แปะปน ชักชวนกันมา อ้างเชิญ
 ครูเฒ่า ครูท้าวเจ้ายา ชักชวนกันมา เร่งรีบโดยไว กันทุกซีกกันโคก กันโรค
 กันภัย อันตรายใดใด ให้หายไปด้วยเดชะพระคุณครู...

(บทเชิญครูสำนวนมโนราห์ ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา)

จากตัวอย่างบทเชิญครูข้างต้น เป็นครูที่ไม่สามารถระบุชื่อได้ และอีกนัยหนึ่งคือครูที่เสียชีวิตไปแล้ว อนึ่ง “ปู่เจ้าสมิงพราย” นั้น ตามความเชื่อถือว่าเป็นครูที่เป็นเจ้าสรวปวิชาต่าง ๆ ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องลิลิตพระลอ ตอนที่นางรินนางโรยเดินทางไปทำเสน่ห์ให้พระลอหลงรักพระเพื่อนพระแพง โดยปู่เจ้าสมิงพรายนั้มีลักษณะใบหน้าเป็นเสือแต่มีร่างกายเป็นมนุษย์

2) เนื้อหาว่าการถวายเครื่องเซ่นสังเวย พบว่าปรากฏในส่วนท้ายของโองการเป็นข้อความถัดจากการเชิญเทวดาแล้ว จึงถวายเครื่องเซ่นสังเวย ตัวอย่างบทไหว้ภูมิเจ้าที่ ความว่า

...เชิญมาทั้งหกคน นางมณีเมขลา พระภูมิกรุงพาลี
บริวารท้าวเนกา นางมณีเมขลา พระยานาคเจ้าบายนาน ขอเชิญท่านมา
เทวาทูกิตสา เชิญมาอย่านาน ทั้งเจ้าเจ็ดตุหุล ริดทกล้ำหาญ วันนี้
วันดี วันเสาร์วันคร รขอเชิญภูบาล มารับเอาเครื่องสังชะยา บูชาสังเวย
ข้าวเหนียวข้าวเจ้า ขนมนมเนย อย่าได้ถือโทษ โกรธซึ่งข้าเลย
ให้พระทราชมชเย อยู่สบายคลายใจ...

(บทไหว้ภูมิเจ้าที่ ฉบับวัดธรรมประดิษฐ์ อ.สทิงพระ จ.สงขลา)

จากบทไหว้ภูมิเจ้าที่ข้างต้น พบว่ามีการกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อดั้งเดิม ว่าเป็นผู้รักษาพื้นที่หรือดินแดนส่วนนั้น โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเป็นเทวดาชั้นต่ำ มีหน้าที่ดูแลรักษาที่สวนไร่นา และมีการถวายเครื่องเซ่นสังเวยในตอนท้าย

ขณะที่การถวายเครื่องเซ่นสังเวยให้แก่ครูนั้ ในบทถวายข้าวถวายของ พบว่ามีการเชิญครูที่เป็น “ครูดั้น” ของสรวปวิชาแต่ละแขนงมาแล้ว จะถวายเครื่องเซ่นต่าง ความว่า

...ครูท่านที่มา หัวหมูปายศรี มีทั้งเหล้ายา เปิดไ้บูปปลา
กุ่มพล่าปลายำ ต้มแดงต้มขาว จัดเข้าอันดับ มะพร้าวกล้วยน้ำ
มีตามต้องการ ผลไม้ทั้งห้า อย่างมีแต่โบราณ ขนมหวานมัน อันรสโอชา
ขนมด้วงขนมงา นำมาใส่จาน หมมเนื่องเฟื่องฟู เชิดชูสูงขึ้น นมเนย
เผือกมัน ครบตามพิธี...

(บทถวายข้าวถวายของ สำนักมนโนราห์ธนากร แสงฉาย จ.กระบี่)

เช่นเดียวกับบทไหว้สัสดีใหญ่ เมื่อสาธยายเชิญครุมาแล้วก็จะถวายเครื่องเช่นแต่ครูว่า

...มือข้าทั้งสิบนิ้ว สอดหว่างคิ้ว บ่ได้เว้นเท้ายองโย ถัดแต่
วันนี้ไป ข้านี้ไชรยังไมลื้มพระคุณครู ข้าวตอกและดอกไม้ จัดเรียงราย
มากหลายหมู่ รูปเทียนเขียนหมากพลู กระแจะจวงจันทร์ อันมากมี
ทุกสิ่งข้าแต่สรรพ เครื่องสำหรับทั้งบายศรี ไหว้ครูผู้ใจดี ทั้งสิ่งสอน
ตัวข้ามา...

(บทไหว้สัสดีใหญ่ สำนักมนโณราห์บ้านทุ่งหวัง ต.ทุ่งหวัง อ.เมือง จ.สงขลา)

กล่าวได้ว่าส่วนเนื้อหาของบทสวดโองการนั้น พบว่ามีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ (1) เชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีคติมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พุทธศาสนา และครูอาจารย์ เป็นครูต้นของสรรพวิชาต่าง ๆ และ (2) เนื้อหาเกี่ยวกับการถวายเครื่องเช่น ที่ปรากฏข้อความต่อจากการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์

2.2.3 ลงท้ายโองการด้วยคาถา

ข้อความในส่วนท้ายของตัวบทโองการ นอกจากจะใช้เครื่องหมายต่าง ๆ เช่น ๕ (ไปยาลน้อย) หรือ ๕๐๐ (โคมุต) พบว่ามีการจบด้วยคาถา ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของบทสวดโองการว่าจะใช้สวดในการใด จากการศึกษาบทสวดโองการทั้ง 30 โองการ พบคาถาในส่วนท้าย ดังนี้

1) บทสวดโองการเพื่อเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมที่ต้องใช้เครื่องเช่นสังเวย จะจบด้วยคาถา 2 ประเภท คือ

- โอมปริภูณันตุ สวหาย แปลความได้ว่า ขอครูอาจารย์ทั้งหลายเชิญเสวย (บริโภค) ตามคำอัญเชิญอันข้าพเจ้ากล่าวดีแล้ว

- โอมปริภูณันตุ จะมหาเทวดาเจ้า ยะสังเวย แปลความได้ว่าขอเทวดารักษ์ทั้งหลาย เชิญเสวย (สุธาโภชน์ เครื่องบวงสรวง)

ตัวอย่าง บทสวดโองการไหว้ภูมิเจ้าที่ ความว่า

ครั้นสะเหวแล้ว ยूरยาดคลาดไปสู่สถาน ยังแต่รอยเดน ยังแต่
รอยชาน บูชาควรวาน กินสำราญใจ ถือกลองคลองน้ำ ธงเทียวสไ
ที่ยังอยู่ไชร รัชจาจดี ศัตรูหมุร้าย ออย่ามาเข้าใกล้ เป็นแม่โพสสี นกนก
หนูไหน ไล่ไปทุบตี ตั้งแต่วันนี้ไป **โอมปริภูณชั้นตุสวะหายฯ**
(บทไหว้ภูมิเจ้าที่ ฉบับวัดธรรมประดิษฐ์ อ.สทิงพระ จ.สงขลา)

จากตัวอย่างบทสวดโองการข้างต้น เป็นเนื้อความตอนท้ายที่กล่าวส่งเทวดา
จะใช้คาถาว่า “โอมปริภูณชั้นตุสวะ หายฯ” ที่ใช้เหมือนกับบทสวดเชิญเทวดาท้ายบท
ด้วยเช่นเดียวกัน

2) บทสวดโองการเพื่อประกอบการทำนํามนต์สำหรับแก้อาถรรพ์ พบคาถา
ที่ใช้ คือ หลู หลู สวหาย หรือ หลู หลู สวหาย ซึ่งเป็นหัวใจมนตร์ เชื่อว่ามีความศักดิ์
สามารถแก้อาถรรพ์ได้ แปลความได้ว่า ขอความสัมฤทธิ์ผล จงบังเกิดตามที่ข้าพเจ้า
กล่าวร้องขอดีแล้ว ตัวอย่าง บทสวดโองการปู่เจ้าสมิงพราย ความว่า

โอมปู่เจ้าสมิงพราย แต่งมนต์นี้ไว้ ให้กูแก้คุณความ
แก้หนาม..... โอมนะโมพุทธัสก่าจัดออกไป โอมนะโมธัมมัส
ก่าจัดออกไป โอมนะโมสังฆัสก่าจัดออกไป ไสยะทิทัง **หลูหลูโล สะวะ
หายฯ**

(โองการปู่เจ้าสมิงพราย สำนักวัดควนแพรกหา อ.เมือง จ.พัทลุง)

3) บทสวดโองการเพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นบทสวดประหนึ่งขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์
สามารถปรับใช้ได้กับ 2 ประเภทข้างต้น หรือสวดก่อนนอน ใช้คาถาว่า “โอมสิทธิครุ
สวาโหม” แปลความได้ว่า “ครุผู้เป็นนักสิทธิ์ ประสิทธิ์ไว้ดีแล้วเทอญ” ตัวอย่างบทสวด
โองการเสกน้ำล้างหน้า ความว่า

โอมกูจะเสกน้ำล้างหน้า ให้ราศีกูขึ้นคือแสงฟ้า ราศีหน้ากูขึ้น
คือแสงพระอาทิตย์ กูจะมีฤทธิ์กว่าคนทั้งหลาย มนุษย์หญิงชาย
มิเห็นหน้ากูอยู่มิได้ ร่ำร้องให้มารักกู **โอมสิทธิครุ สวาโหม**

(โองการเสกน้ำล้างหน้า สำนักนายล. อำเภอบัวไพร
จังหวัดนครศรีธรรมราช)

จากการพิจารณาส่วนท้ายของกาพย์ที่จบด้วยคำภา พบว่ามีคำว่า “เทอญฯ” และคำว่า “สัพพชยสิทธิเม” ที่แปลว่าให้ความสำเร็จทั้งหลาย ซึ่งมีลักษณะเนื้อหาที่เป็นสิริมงคลแก่ผู้สวด

จากตัวอย่างข้างต้น ทำให้เห็นความแตกต่างของการใช้้องการตามโอกาสต่าง ๆ สามารถใช้ตัวบทผสมผสานกันได้ในพิธีกรรมเดียวกัน เช่น การทำนํ้ามนตร์แก้อาถรรพ์ จะมีการสาธยายบทที่เกี่ยวกับเชษฐครู ก่อนจะสวด้องการสำหรับแก้อาถรรพ์ เพราะเชื่อว่าพลังอำนาจของครูนั้นจะช่วยให้อาถรรพ์นั้นจางหายไป โดยครูที่กล่าวมานั้นเป็นครู 2 ประเภท คือ ครูต้น ที่เสียชีวิตไปแล้ว และครูที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ ยังมีชีวิตอยู่ (แต่จะไม่เอ่ยชื่อขณะสวด้องการ) อนึ่งแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูที่เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นของหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน

อภิปรายผลข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่องสถานภาพและลักษณะการประพันธ์ของบทสวด้องการในวรรณกรรมพิธีกรรมภาคใต้ ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลบทสวด้องการจากเอกสารจำนวน 30 ้องการ ที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานของหน่วยงานต่าง ๆ จากการศึกษสถานภาพของตัวบททำให้ทราบว่า ตัวเอกสารมีที่มาจาก 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่บันทึกในเอกสารโบราณ 2) เอกสารตัวเขียนจากสมุดฝรั่ง และ 3) หนังสือยุคการพิมพ์ แสดงให้สถานภาพของบทสวด้องการว่า ตัวบทของ้องการมีการเคลื่อนไหวอยู่คู่สังคมไทยภาคใต้มาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยกลุ่มผู้ใช้งานในยุคแรกจะเป็นกลุ่มหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน หรือศิลปิน ครูภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เท่าที่มีอำนาจความเป็นเจ้าของ ต่อมาความเป็นเจ้าของตัวบทมีการส่งต่อให้แบบรุ่นสู่รุ่นทั้งทางสายเลือดหรือศิษย์ทั่วไป ทั้งแบบลายลักษณ์และมุขปาฐะ

หากพิจารณาถึงลักษณะการประพันธ์ของบทสวด้องการที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาทั้ง 30 ้องการ พบว่ามีการใช้ฉันทลักษณ์ 4 ประเภท คือ กาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28 และฉันทลักษณ์หลาย ๆ ฉันทลักษณ์ในบทสวดเดียวกัน เช่น กลอน 4 และฉันทลักษณ์ประเภทร่าย จากการศึกษาวเคราะห์ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตได้ว่า ผู้ประพันธ์บทสวด้องการนั้นมีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับฉันทลักษณ์เป็นอย่างดี โดยเฉพาะ

กาพย์ยานี 11 กาพย์สุรางคนางค์ 28 ที่บทประพันธ์บังคับพยางค์และคำมากกว่า
ชั้นลักษณะประเภทอื่น ๆ ที่พบ นอกจากนี้พบว่าส่วนใหญ่แล้วบทสวดโองการที่พบ
มีการใช้ชั้นลักษณะผสมผสานกันโดยเฉพาะกลอน ที่ใน 1 วรรค มี 4 คำบ้าง 5 คำบ้าง
แต่มีชั้นลักษณะที่ประพันธ์ง่ายที่สุดและพบมากที่สุดนั่นคือ “ร่าย” ซึ่งสอดคล้องกับ
คำกล่าวของผู้สวดบางท่านว่า “ร่ายโองการ”

ในด้านของลักษณะของเนื้อหาบทสวดโองการ พบว่าเนื้อหาของบทสวดโองการ
จะเริ่มต้นด้วยคำนำมัสการ ที่มีคำเริ่มต้นด้วยคำว่า โอม ศรี สิบนิ้ว และคำว่า อังเชิญ
เป็นคำแรกของบทสวด ขณะที่เนื้อหาของตัวบท 2 แบบ คือ 1) การการเชื้อเชิญและ
กล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3 แหล่ง คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา และ
ครูอาจารย์ และเนื้อหา 2) เนื้อหาว่าการถวายเครื่องเซ่นสังเวย จะมีคำถาคำบาลี
ในตอนท้ายของบทสวดโองการ

จากการศึกษาวิเคราะห์สถานภาพและลักษณะร่วมและชนบของคำประพันธ์
ทั้ง 30 บทสวดโองการ พบว่าตัวบทถูกนำมาใช้ใน 3 โอกาส คือ 1) ในพิธีกรรมที่ใช้
เครื่องสังเวย 2) การสวดเพื่อแก้อาถรรพ์ และ 3) การสวดเพื่อความเป็นสิริมงคล
โดยบทสวดโองการได้แสดงให้เห็นการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะ
พราหมณ์-ฮินดู พุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยภาคใต้เข้าด้วยกัน
ขณะที่บางบทสวดมีเนื้อหาที่กล่าวถึงหลักธรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา และจุดมุ่งหมาย
สูงสุดของศาสนา

การศึกษาวิเคราะห์สถานภาพและลักษณะการประพันธ์ของบทสวดโองการ
ในวรรณกรรมพิธีกรรมภาคใต้ ได้แสดงให้เห็นว่าตัวบทสวดโองการมีความผูกพันกับ
คนไทยภาคใต้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาสถานภาพทำให้เห็นพัฒนาการ
ด้านการจัดบันทึกตั้งแต่หนังสือใบลาน สมุดฝรั่ง และหนังสือยุคการพิมพ์ ขณะเดียวกันแสดง
ให้เห็นวัฒนธรรมการบูชาหนังสือเพราะเชื่อว่าตัวบทโองการเป็นเนื้อหาที่ศักดิ์สิทธิ์
ตลอดทั้งการให้ความเคารพต่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการสวดโองการ
เพราะตัวบทสวดโองการเชื่อว่าบทสวดโองการประหนึ่ง “สาร” หรือ “ข้อความ” ที่สามารถ
สื่อสารกับเทพเจ้าได้

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “บทสวดโองการ” ในวรรณกรรมพิธีกรรมภาคใต้ ได้รับทุนวิจัยอุดหนุนจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ปีงบประมาณ 2567

เอกสารอ้างอิง

- Department of Religious Affairs, Ministry of Culture. (2012). *Rituals and traditions*. Bangkok: Department of Religious Affairs Ministry of Culture.
- Fine Arts Department. (2019) *Mahadipmantra: The continuation of the Buddhist mantra in Thai society*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Jeenun P., Wattanachai W., Chukaew P. (2018). Forms and contents of southern literature during the printing period 1927 - 1977. *Journal of Humanities and Social Sciences. Udon Thani Rajabhat University*. 7 (2), 105-123.
- Kaewkhao P. (2004). The legend of the creation of the world. Ban Pa Lam edition. In *Thaksin Literature: Selected Literature*, Volume 1. (pp. 3-46). Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Nuthong U. (1981). *Literary Psalms and Lae Tham Khwan of the Southern Region*. Songkhla: Srinakharinwirot University Southern Region.
- Phongpaiboon S. (1975). *Southern local literature*. Bangkok: Religion Printing House.
- Royal Academy. (2011). *Dictionary, Royal Institute Edition 2011*. Bangkok: Royal Academy.